

Annette Siemes

ORCID: 0000-0001-6129-0900

Uniwersytet Wrocławski

Transformation design — komunikacja — normalność. Propozycja połączenia różnych stanowisk na tle wyzwań kryzysu klimatycznego oraz idei postwzrostu

Abstrakt: W przedstawionym tu szerokim ujęciu *transformation design* zagadnienie to może być widziane jako interdyscyplinarny obszar obserwacji i analiz projektów transformacji odnoszących się do problemów współczesnych społeczeństw oraz działalności w zakresie ekologicznie i pro-społecznie zorientowanych zmian. Wspomniane zagadnienia są do tej pory mało zbadane z perspektywy nauki o komunikacji. Brakuje także systematycznego opracowania podstaw strategicznych projektowania komunikacji w zakresie transformacji społecznej. Celem tekstu jest wskazanie kilku kluczowych problemów związanych z tymi kwestiami.

Słowa-klucze: *transformation design*, komunikacja, projektowanie komunikacji, badanie normalności, postwzrost

Wprowadzenie

Niniejszy tekst przedstawia *transformation design* w kontekście komunikacji oraz zagadnień związanych z ideą postwzrostu. Jego celem jest podsumowanie najważniejszych wątków analiz w zakresie *transformation design* oraz problematyki wyjściowej na tle badań komunikacji i normalności, jak również wskazanie możliwości projektowania komunikacji, to znaczy strategicznego uwzględnienia problemów zidentyfikowanych w obszarze komunikacji społecznej.

Warto na wstępie zaznaczyć, że dla pojęcia *transformation design* oraz jego definiowania z perspektywy branż zajmujących się designem istotne znaczenie mają prace Design Council, które podejmowały ten problem od strony metodyki i konkretnej implementacji w pracy projektowej, podsumowując nowe podejście

i stawiając je do dyskusji między innymi w swym tekście programowym¹. W proponowanym tu ujęciu termin ten zostanie rozszerzony na projekty transformacji oraz ogólne dążenie do zmian w obliczu problemów współczesnych społeczeństw (zgodnie z zakorzenionym w propozycji wyjściowej szerokim, społeczno-systemowym i interdyscyplinarnym ujęciem designu)². W takim ogólnym spojrzeniu na *transformation design* mamy do czynienia z różnymi próbami całościowego uwzględnienia kontekstu systemowego i społecznego oraz z udziałem w (jeszcze szerszej) debacie na temat roli i możliwości designu w kontekście społecznym³. Tego typu próby pojawiają się zarówno w obszarze modelowania procesu projektowego oraz (auto)definicji profesji i roli designera, jak też w szerszym polu analiz warunków i możliwości transformacji społecznej w postaci obserwacji koncepcji i inicjatyw dążących do zmian (mających charakter projektowy w tym sensie, że podejmują różne problemy systemów społeczno-ekologicznych). Niniejszy artykuł odnosi się do tego ostatniego obszaru, gdyż w tak rozległej perspektywie *transformation design* może pozwolić na konstruktywną debatę oraz umożliwić wskazanie drogi dalszej pracy naukowej w zakresie badań komunikacji (lub innym).

Z perspektywy teorii i badań komunikacji istotnym pytaniem i ciągłym wyzwaniem jest ustalenie i zrozumienie warunków wynikających z charakteru i dynamiki komunikacji dla procesów zmian i transformacji społecznej⁴. Chodzi przy tym zarówno o analizę sposobu funkcjonowania pojęć i tematów związanych z *transformation design* w komunikacji — czy to w szerszej debacie społecznej (w interdyskursie), czy to w kręgach i dyskursach specjalistycznych⁵ — jak również o pytanie, jak można podchodzić do wynikających z tego wyzwań od strony projek-

¹ C. Burns, H. Cottam, C. Vanstone, J. Winhall, *RED PAPER 02. Transformation Design*, Design Council, 2006, <http://www.designcouncil.org.uk/resources/report/red-paper-02-transformation-design> (dostęp: 11.10.2017).

² Szczegóły zob. A. Siemes, *Transformation design — w kontekście projektowania komunikacji i badań normalności*, Wrocław-Kraków 2020, s. 22–30; M. Wszolek, *Teoria i praktyka projektowania (komunikacji). (Re)design designu*, Wrocław-Kraków 2021, s. 250–264.

³ Istotność *transformation design* jako szerokiej dziedziny badań wyraża się także w rosnącej liczbie kierunków studiów poświęconych temu zagadnieniu (lub różnym jego aspektom) — zob. na przykład <https://www.gsa.ac.uk/study/graduate-degrees/design-innovation-transformation-design/>, <https://www.wdka.nl/programmes/lifestyle-transformation-design>, https://www.khm.de/exMedia_transformation_design/, <https://hbk-bs.de/studiengaenge/transformation-design/>, <https://www.hs-augsburg.de/Gestaltung/Transformation-Design.html>, <https://design.cmu.edu/content/phd>, <https://www.uni-flensburg.de/transformationstudien/> (dostęp: 2.03.2021).

⁴ Zob. A. Siemes, *op. cit.* oraz inne publikacje autorki z lat 2018–2020 w bibliografii.

⁵ Opis terminologii dotyczącej stratyfikacji komunikacji zob. M. Fleischer, A. Siemes, *Skalowania w dyskursie ekologicznym wśród młodzieży (przypadek sytuacji z brakiem wiedzy)*, [w:] *Badanie komunikacji*, t. 2, red. A. Siemes, M. Grech, M. Wszolek, Wrocław-Kraków 2019, s. 9–51; szczegółowe omówienie terminu interdyskursu w kontekście ogólnej teorii komunikacji zob. M. Fleischer, *Ogólna teoria komunikacji*, Wrocław 2007, s. 249–254.

towania komunikacji (*communication design*⁶). Skoro tematyka jest tak obszerna, a zagadnienia związane z *transformation design* niejednorodnie, zacznę od wskazania (mimo wszystko istniejących) wspólnych aspektów i podstaw zagadnienia.

Należy także podkreślić, że *transformation design* w referowanym tu szerokim rozumieniu nie jest kolejną pojawiającą się na rynku ideą, lecz obszarem projektowo-analitycznym łączącym wielość koncepcji i ruchów dążących do (ogólnie rzecz biorąc) zrównoważonej nowoczesności, dokładniej — do reduktywnej moderny (w miejsce ekspansywnej moderny, w której aktualnie żyjemy); a jeszcze ogólniej — do „robienia rzeczy inaczej”. Abstrahując od conceptualnych różnic oraz różnego poziomu i zasięgu konkretnych działań czy odmiennych sposobów realizacji nowych pomysłów, jako wspólną podstawę tych inicjatyw określić można zwrócenie uwagi na problematyczne, systemowe ukierunkowanie ludzkiej działalności polegającej na ekstraktywizmie, to znaczy wykorzystaniu energii i materii ze źródeł nieodnawialnych, które doprowadziło nas do sytuacji zagrożenia podstaw życia na planecie. Skutki stają się coraz bardziej widoczne w postaci zaostrzającego się kryzysu klimatycznego (i nie tylko), a zmiany mają charakter nieodwracalny i grożą przekroczeniem „punktów krytycznych” (*tipping points*), po których dalszy bieg rzeczy będzie (jeszcze bardziej) katastrofalny oraz nieprzewidywalny.

Obecnie dysponujemy niepodważalnymi dowodami naukowymi na następujące zjawiska:

(i) Ziemia ulega szybkiemu ociepleniu — już obecnie średnia temperatura jest o 1°C wyższa w porównaniu z czasem sprzed gwałtownego rozwoju przemysłu;

(ii) emisja gazów cieplarnianych powstałych w wyniku działalności człowieka jest głównym czynnikiem wywołującym zmiany klimatu;

(iii) wiele ze spowodowanych w ten sposób zmian już dziś ma negatywny wpływ na społeczeństwo i może pogłębić problemy społeczne;

(iv) wciąż istnieje szansa na uniknięcie totalnego kryzysu klimatycznego. Jednak wraz z upływem czasu, bardzo szybko się zmniejsza (patrz Piąty Raport Międzyrządowego Zespołu do spraw Zmian Klimatu).

Jeśli szansa ta całkiem przypadnie, rozwój ludzkości zostanie udaremniony, a stosowanie paliw kopalnych, które w dużej mierze rozwój ten umożliwiło, stanie się naszym przekleństwem. Nie możemy do tego dopuścić.

Już dziś obserwujemy wymieranie gatunków i potencjalnie nieodwracalne zmiany ekosystemów. Miliardy ludzi cierpią z powodu ekstremalnych zjawisk pogodowych takich jak fale upałów, susze i powodzie. Jeśli nie podejmiemy szybkich i zakrojonych na szeroką skalę działań, podniesie się poziom morza, wystąpią braki wody pitnej i inne niekorzystne zjawiska, które zmuszą znaczne grupy ludzi do migracji lub pozbawią ich życia⁷.

⁶ *Communication design* stanowi teoretycznie oraz badawczo ugruntowaną koncepcję projektowania komunikacji, „która jako punkt centralny operacjonalizacji problemu projektowego traktuje komunikację, a nie produkt” (M. Wszolek, *op. cit.*, s. 66). Szczegółowy opis założeń i obszarów wyjściowych — zob. M. Fleischer, *Communication design, czyli projektowanie komunikacji*, Łódź 2010; zob. także <http://www.communication-design.pl/> (dostęp: 15.07.2021).

⁷ Memorandum Katowickie, *Memorandum Katowickie. Deklaracja przyjęta przez wspólne sympozjum dotyczące zmian klimatu pn. „Safeguarding Our Climate, Advancing Our Society”* (Tro-

Transformation design można rozumieć jako pole obserwacji oraz analizy inicjatyw i podejść w zakresie pro-społecznych i ekologicznych zmian (o problematyczności tego podziału później), natomiast rozpatrywanie odpowiednich zagadnień z perspektywy nauki o komunikacji jako wypełnienie luki w zakresie badań podstawowych. Ich wykonanie umożliwia systematyczne opracowanie strategii implementacji tematów i konstruktywnych koncepcji transformacyjnych w komunikacji.

1. *Transformation design* a zmiany klimatyczne

Najbardziej podstawowym wspólnym problemem dla wszelkiej działalności w zakresie projektowania transformacji są więc zmiany klimatyczne i globalne ocieplenie⁸. Nawet jeśli nie zawsze stanowią eksplicitnie sformułowaną podstawę problemową, to przemyślenia i aktywności obejmujące obszar *transformation design* można sprowadzić do tej zasadniczej problematyki — co przedstawiane jest w sposób szczegółowy w literaturze na temat *transformation design*⁹.

Obecnie problematykę zmian klimatycznych (lub traktowania ich z perspektywy komunikacyjnej) możemy też rozpatrywać na tle nowej, do tej pory nieznannej sytuacji, która powstała w związku z pandemią COVID-19. Z jednej strony istotność problemu stała się w tym kontekście bardziej widoczna, więcej uwagi poświęca się globalnym powiązaniom i skutkom ludzkiej ingerencji w system planetarny. Z drugiej strony jednak kwestia zmian klimatycznych przesuwa się na dalszy plan wobec pilnych problemów związanych z pandemią. Tę ambiwalentną sytuację dobrze ilustruje karykatura, w której zmiany klimatyczne są zwizualizowane jako przysłowiowy „elephant in the room” — problem, który jest oczywisty, ale nie jest (lub jest niechętnie) podejmowany. Przedstawia ona osobę na podium, w odniesieniu do koronawirusa twierdzącą: „We must take immediate, globally coordinated action”, a jednocześnie z tyłu przygniecioną słońcem z derką, na której widnieje napis „climate change”¹⁰.

ska o klimat, pomyslna przyszłość społeczeństw), 2018, https://informacje.pan.pl/images/cop24media/Memorandum_katowickie-polDS.pdf (dostęp: 26.12.2018).

⁸ Obydwa wyrazy użyte tu do określenia zagadnienia zawierają w sobie pewne ukierunkowanie, wskazują (jak każda inna nazwa — na przykład katastrofa klimatyczna, kryzys klimatyczny) potencjalny kierunek interpretacji i otwierają taką, a nie inną przestrzeń dla wartościowań, wyrażania opinii, krytyki. To z kolei wciąga nas w debatę o tych kwestiach, która wtedy może się toczyć w nieskończoność, z czego cieszyłaby się komunikacja, gdyby mogła się czymś cieszyć.

⁹ Zob. B. Sommer, H. Welzer, *Transformationsdesign. Wege in eine zukunftsfähige Moderne*, München 2017; H. Welzer, *Samodzielne myślenie*, przeł. V. Grotowicz, Słupsk 2016; *idem, Selbst denken. Eine Anleitung zum Widerstand*, Frankfurt am Main 2013.

¹⁰ Zob. @cartoonralph/Underhill R., *Climate vs Corona*, <http://www.cartoonralph.co.uk/climate-vs-corona/> (dostęp: 13.03.2021).

W przypadku interesującego nas zagadnienia (zmian klimatycznych) nie chodzi jednak o przemilczanie tego tematu, lecz o to, że problematyka jest (jak uzmysławia użyta we wspomnianej karykaturze metafora) tak przytłaczająca, że w wielu kontekstach, w których byłaby istotna (czyli — praktycznie wszędzie), nie zostaje podjęta. Karykatura ta (jak wiele innych coraz częściej pojawiających się wizualizacji tej tematyki) wskazuje zatem na zasadniczy, nierozwiązywalny problem komunikacyjny: bacząc na istotność i pilny charakter problematyki, właściwie powinniśmy się nią zajmować stale. Nie jest to (a przynajmniej nie wydaje się być) możliwe w obliczu tego, że załatwienie różnych innych codziennych spraw także wymaga naszego czasu i uwagi oraz produkcji odpowiednich komunikatów.

Na tym tle doszło lub dochodzi do sytuacji, w której mówienie o problemie staje się (powoli) powszechnym zjawiskiem, obserwowalnym również w niespecjalistycznych kontekstach, to znaczy temat pojawia się w debatach społecznych, w mediach lub nawet w codziennych komunikacjach i jest, w terminologii teorii komunikacji, kandydatem do przejścia go przez interdyskurs. Jednocześnie podejmowanie odpowiednich działań i realizacja zmian w skali społecznej nie idzie w parze z rosnącą świadomością problemu, który z powodu swej kompleksowości nie da się rozwiązać „jednym zamachem”.

Różne podejścia z obszaru *transformation design* nawiązują zatem do wielu różnych problemów szczegółowych, a ich łączenie pod wspólną nazwą stanowi przedsięwzięcie podlegające krytyce, na przykład takiej, że wrzucamy do jednego worka różne, nawet sprzeczne ze sobą kwestie. Są to między innymi inicjatywy, które próbują coś zmienić w dziedzinie problematycznych wzorców konsumpcji i produkcji, to znaczy dotyczące oddolnego projektowania zmian. Inne koncepcje można natomiast widzieć jako szerzej zorientowane próby systemowego rozwiązania problemu na tle teorii lub w zakresie opracowywania kompleksowych strategii i metod odnoszących się szerzej do problemów ekologicznych i społecznych (nierozdzielnie ze sobą powiązanych).

Niemniej jednak ogólne tło działań dążących do zmian w duchu *transformation design* to podawanie w wątpliwość pewnych (jakoby oczywistych) kategorii komunikacji i życia społecznego oraz próba ich redefinicji.

2. Transformation design a normalność w komunikacji

W tym miejscu *transformation design* wiąże się nie tylko ogólnie z komunikacją i jej teoretycznie ugruntowaną analizą, lecz także z obszarem normalności w komunikacji¹¹, który podejmowany jest w wymiarze działań przez wspomniane

¹¹ Zob. A. Siemes, *Normalność z perspektywy obserwatora — diagnoza*, Łódź 2015.

inicjatywy. W konkretnej, praktycznej realizacji te różne podejścia odnoszą się zatem między innymi do:

— wzorców konsumpcji, a dokładniej problemu „konsumpcji bez konsumpcji” (bez korzystania z nabytego produktu), to jest wyrzucania funkcjonujących lub nieznacznie tylko uszkodzonych rzeczy, z czym wiąże się problem obsolescencji;

— powstawania i produkcji śmieci oraz odpadów niebiodegradowalnych lub/i nie nadających się do recyklingu, problematycznych dla procesów naturalnych;

— ogólnie: form produkcji i działalności niszczących swoje własne podstawy (które analizowane są między innymi pod hasłem ekstraktywizmu).

Ponadto podejścia te zajmują się pośrednio lub bezpośrednio praktyczną pracą nad tym, aby na nowy, inny sposób podejmować i wspólnie określać podstawowe i niekwestionowa(l)ne kategorie życia społecznego, takie jak postęp i wzrost, które znacząco wpływają na decyzje o kierunku działań.

Szeroko rzecz ujmując, *transformation design* zajmuje się więc zarówno analitycznie, jak i praktycznie (ze strony projektowej) wątkami dyskursowymi i aktywnościami, które dążą do zmian — czasem drobnych, czasem zasadniczych. Analizując różnorodne idee (sugerujące niekiedy sprzeczne ze sobą drogi rozwiązania problemów), *transformation design* staje się jednocześnie obszarem naukowej obserwacji oraz komunikacyjnego (współ)tworzenia innych, nowych narracji o problemach i możliwościach, ścieżkach i strategiach (na nowo zdefiniowanego) rozwoju. Chodzi przy tym o zmiany w obszarze tak zwanych systemów społeczno-ekologicznych (*social-ecological systems*). Zwykły bipolarny podział tych dwóch dziedzin w komunikacji — ekologii i spraw społecznych — stanowi bowiem jedno z kolejnych zasadniczych wyzwań przy podejmowaniu tego tematu w komunikacji oraz projektowaniu komunikacji.

Systemy przekonań, które traktują człowieka i naturę jako oddzielne jednostki, powstały z rozwojem gospodarczym, zmianą technologiczną oraz rozwojem kulturowym. Ale fakt, że człowiek żyje w obrębie oraz w zależności od rezyliantnej biosfery, nie zmienił się i nie będzie się zmienił. Istnienie osadzone w obrębie biosfery oznacza, że środowisko nie jest czymś na zewnątrz gospodarki lub społeczeństwa albo czynnikiem, z którego zdajemy sobie sprawę, kiedy to wolimy, lecz raczej samą podstawą, w obrębie której cywilizacje istnieją oraz na której polegają¹².

Koncepcje zmian omawiane pod hasłem *transformation design* dotyczą zarówno zakresu lokalnego, jak i skali „makro”, to znaczy: całego społeczeństwa lub wybranych jego subsystemów (gospodarki, polityki) oraz ich form organi-

¹² „Belief systems that view humans and nature as separate entities have emerged with economic development, technological change, and cultural evolution. But the fact that humans are living within and dependent upon a resilient biosphere has and will not change. Existing as embedded within the biosphere means that the environment is not something outside the economy or society, or a driver to be accounted for when preferred, but rather the very foundation that civilizations exist within and rely upon”. C. Folke, S. Polasky, J. Rockström *et al.*, *Our future in the Anthropocene biosphere*, „Ambio” 50, 2021, s. 836.

zacji. Mimo tej różnej skali oraz siłą rzeczy odmiennego charakteru zagadnień (podejścia teoretyczne, pojęcia i koncepcje na pograniczu formułowania strategii oraz działań praktycznych, rozwiązania systemowe, małe inicjatywy lub eksperymenty indywidualne), łączy je nawiązywanie do kompleksowych problemów powstających w opisanym kontekście globalnym. Jako ogólny (nie zawsze bezpośrednio sformułowany) cel omawianych tu inicjatyw, wynikający z podstawowego obszaru problemowego, można zatem określić dążenie do działania w ramach granic planetarnych.

Prosperujące społeczeństwo globalne, teraz oraz w przyszłości, zależne jest od stabilnego funkcjonowania Systemu Ziemi i jego rezyliencji — łącznie z atmosferą, oceanami, lasami, drogami wodnymi, bioróżnorodnością oraz biochemicznymi/geofizycznymi cyklami. Niestety, naukowe dowody wskazują, że wpływ człowieka zmienił procesy Systemu Ziemi do tego stopnia, że zaczęliśmy naruszać granice planetarne, które zachowały bezpieczeństwo cywilizacji podczas ostatnich 10 000 lat. Ludzkość jest teraz najbardziej znaczącym czynnikiem globalnych zmian, potencjalnie wpędzającą planetę w nową epokę geologiczną, w antropocen. W tej nowej sytuacji, nierównoważone wzorce produkcji, konsumpcji i wzrostu populacji kwestionują rezyliencję planety, aby wspierać ludzką działalność. Fundamentalnym pytaniem jest, jak nasze społeczeństwa mogą się rozwijać w sposób poprawny i bezpieczny w obrębie granic planetarnych¹³.

W tym sensie także aktywności w zakresie *transformation design* są związane z krytyczną świadomością odnośnie do problemu wzrostu, zdefiniowanego w kategoriach ilościowych i materialnych oraz bez uwzględnienia naturalnych, cyrkularnych procesów przepływu energii i materii na planecie czy skończoności zasobów (której problem z kolei pojawia się dopiero wtedy, kiedy zasada cyrkularności nie zostaje uwzględniona). Jeśli wzrost (w tej wersji definicyjnej) jest ponadto łączony z koncepcją uznającą, że tylko osiągnięcie odpowiednich wskaźników wzrostowych (zysków, wzrastającego produktu krajowego brutto itp.) oznacza postęp, to staje się on wtedy problemem wyjściowym, który diagnozować możemy już na poziomie samej komunikacji poprzez obserwację odpowiednich konceptualizacji, a przekłada się na systemowe struktury i procesy, na instytucje i działania.

¹³ „A thriving global society, now and in the future, depends on the stable functioning of the Earth System and its resilience — including the atmosphere, oceans, forests, waterways, biodiversity and biogeochemical cycles. Unfortunately, scientific evidence indicates that human influence has altered Earth System processes to a point that we have begun transgressing planetary boundaries that have kept civilization safe for the past 10,000 years. Humans are now the most significant driver of global change, potentially propelling the planet into a new geological epoch, the Anthropocene. In this new situation, unsustainable patterns of production, consumption, and population growth are challenging the resilience of the planet to support human activity. The fundamental question is how our societies can develop in a just and safe way within the planet’s boundaries”. SDG Academy, *Planetary boundaries and human opportunities*, <http://sdghelpdesk.unescap.org/e-learning/planetary-boundaries-and-human-opportunities-sdg-academy> (dostęp: 14.07.2021); zob. też W. Steffen, K. Richardson, J. Rockström *et al.*, *Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet*, „Science” 347, 2015, nr 6223.

Istnieje zatem wspólna problematyka wyjściowa. Niemniej jednak (już) w jej ramach można zidentyfikować pewne problemy dotyczące kompleksowości zagadnienia na szerszym tle globalnym i związane z tym trudności komunikacyjne: ogólne, ale także dotyczące porozumiewania się tych, którzy należą do mocno zróżnicowanego, czasem ambiwalentnego nurtu koncepcji i inicjatyw dążących do transformacji społecznej. Analiza tych (siłą rzeczy — także wspólnych) komunikacyjnych problemów w ramach nauki o komunikacji może przyczynić się do tego, aby mimo różnic budować pewne podstawowe poczucie bycia wspólnotą. Jeśli bowiem w ogóle mamy coś wspólnego, to są to problemy, „bezczelności rzeczywistości” — w tej formule filozof Bazon Brock podsumowuje swoją analizę wyzwań współczesnego świata, które według niego są nierozwiązywalne, ale nawołują nas do ciągłej pracy nad nimi w różnych dziedzinach¹⁴.

Podejście proponowane przez *transformation design*, dopuszczające wielość różnych, niekiedy ambiwalentnych koncepcji zmian przy jednoczesnej świadomości wspólnych (gdyż dotyczących systemu Ziemi) wyzwań, zorientowane jest generalnie na budowanie rezyliencji¹⁵. Zamiast szukać „tej jednej” (jedynej słusznej) drogi, którą moglibyśmy iść, gdybyśmy podjęli jednogłośnie decyzję o jej słuszności, wypróbowuje się „od zaraz” różne podejścia dotyczące aktualnych problemów, umożliwiając tym samym sprawdzenie, co funkcjonuje, a co trzeba przemyśleć, zmodyfikować, wyrzucić przez okno.

3. Podstawowe problemy komunikacyjne

Do podstawowych komunikacyjnych problemów utrudniających ten proces należy absurdalna wręcz sytuacja, że mówimy sobie o postwzroście, podczas gdy

¹⁴ „Wszystko, co ludzie będą mieli w przyszłości wspólnego, to konfrontacja z zasadniczo nierozwiązywalnymi problemami. Po pierwsze, dajmy na to zmiany światowego klimatu nie zatrzymują się na granicach kulturowo zdefiniowanych przestrzeni życiowych; po drugie starania w zakresie rozwiązania problemów — na przykład w nauce — prowadzą do coraz to nowych problemów [...]. Gdyby problemy były rozwiązywalne, wtedy nie trzeba by ich brać poważnie. Problemy to beczelności rzeczywistości, kiedy są nierozwiązywalne”. B. Brock, *Die Denkeri. Amt für Arbeit an unlösbaren Problemen und Maßnahmen der hohen Hand*, 2011, <https://denkeri-berlin.de/gruendung/> (dostęp: 15.07.2021).

¹⁵ Więcej na temat rezyliencji zob. <https://www.stockholmresilience.org/> (dostęp: 15.07.2021). Spuentowaną wersję strategicznego ukierunkowania wyżej opisanego procesu oddają: cytat dyrektora Post Carbon Institute, Asher Miller: „We must connect the dots to get to the source of these challenges” oraz opis działalności tej instytucji: „Post Carbon Institute provides individuals and communities with the resources needed to understand and respond to the interrelated ecological, economic, energy, and equity crises of the 21st century. We help build resilience to withstand these crises, and support social and cultural change to make society more ready to take decisive and appropriate action”. Post Carbon Institute, *Our Strategy*, <https://www.postcarbon.org/about-us/> (dostęp: 15.07.2021).

wzrost zupełnie się tym „nie przejmuję”. Można debatować, organizować konferencje, opracowywać koncepcje, a nawet podejmować sporo działań, ale zainicjowane przez to zmiany nie przekładają się na szerszą skalę. Także sytuacja pandemiczna, do której pozytywnych skutków zaliczano zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych, nie przyczyniła się w sposób istotny do zmiany tego ogólnego trendu (co logicznie wynika z braku zmian systemowych)¹⁶.

W 2019 roku emisja gazów cieplarnianych do atmosfery osiągnęła rekordowy poziom $59,1 \pm 5,9$ GtCO₂e, z czego zdecydowana większość (rekordowe $38 \pm 1,9$ GtCO₂) to CO₂ ze spalania paliw kopalnych. Trwający od dekad trend wzrostu emisji był więc kontynuowany. Co więcej, wszystko wskazuje na to, że nie przełamia go nawet redukcje emisji związane ze spadkiem aktywności gospodarczej podczas pandemii COVID-19 w 2020 roku, a społeczne i ekonomiczne perturbacje jedynie na krótko spowolniły coraz silniejszy wpływ działalności ludzi na klimat Ziemi. Choć spadek emisji w 2020 roku będzie najprawdopodobniej większy niż 1,2%, które odnotowano w latach 2007–2009 podczas światowego kryzysu finansowego, to i tak w dłuższym okresie będzie to miało zaniedbywalnie mały wpływ na zmianę klimatu¹⁷.

Nawet w (przejściowej) fazie lekkiej stagnacji krzywej wzrostu emisji w latach 2014–2016, w odniesieniu do koncentracji CO₂ w atmosferze nadal obserwować można było ogólną tendencję wzrostową, wynikającą ze współgry emisji oraz naturalnych nisz mogących magazynować CO₂ (*carbon sinks* jak lasy, oceany)¹⁸. Ta sytuacja z kolei przekłada się na nasz obszar problemowy, na tle którego dążymy do określenia wspólnej problematyki łączącej ruchy w zakresie *transformation design* oraz do identyfikacji trudności komunikacyjno-strategicznych dla samej wspólnoty. Tworzy ona bowiem utrudnione warunki dla (samo)motywacji do dalszego podejmowania działań transformacyjnych oraz dla produkcji poczucia własnej skuteczności (samosprawczości).

Kolejnym problemem, który może znacznie utrudnić sytuację już wśród formacji (sub)kulturowych dążących do transformacji w kierunku zrównowżenia, jest kwestia nazewnictwa problemów (również tych konstruktywnych, to znaczy nazw koncepcji i propozycji zmian). Jest to problem zasadniczy, który odgrywa istotną rolę w ogólnej debacie społecznej w interdyskursie, ale też ma wpływ na proces powstania samych formacji subkulturowych, kształtowania ich tożsamości i autowizerunku. Musimy rzeczy jakoś nazwać, ale stosowane nazwy mają własną dynamikę. Na szerszym tle komunikacji (na przykład medialnej) wyrazy mogą być przejmowane, przedefiniowane, a zagadnienia, których dotyczą, i cele, z któ-

¹⁶ Zob. też: <https://nowyobywatel.pl/2020/11/23/lockdown-nie-zmniejsza-zanieczyszczenia/> (dostęp: 24.11.2020).

¹⁷ A. Sierpińska, *Jak nam idzie realizacja Porozumienia Paryskiego?*, Nauka o klimacie, 1.03.2021, <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/jak-nam-idzie-realizacja-porozumienia-paryskiego-jak-pokazuje-raport-emissions-gap-bardzo-zle-460> (dostęp: 23.03.2021).

¹⁸ „[...] we are changing trajectory, but atmospheric concentrations continue to rise”. Global Carbon Project, *Global Carbon Budget 2017*, s. 58, https://www.globalcarbonproject.org/carbon-budget/archive/2017/GCP_CarbonBudget_2017_eps.pdf (dostęp: 15.07.2021).

rymi się wiążą, mogą być mieszane z innymi tematami i interesami. Z kolei w ramach danej formacji, danego dyskursu specjalistycznego, proces negocjowania wspólnego mianownika podejmowanych zagadnień przesuwają moment podjęcia działań w przyszłość (istniejącą tylko jako konstrukt komunikacyjny). Zakłóca więc, a czasem uniemożliwia przełożenie ambicji do zmian na rzeczywiste akcje.

Już samo nazewnictwo podstawowej problematyki wskazuje na opisane zagadnienia trudności w zakresie komunikacji. W zależności od dokładności przy określaniu preferencji i celów komunikacyjnych lub indywidualnych przekonań dotyczących nawiązywalności tej lub innej nazwy w komunikacji, problematyka ta pojawia się pod hasłem zmian klimatycznych, katastrofy klimatycznej, kryzysu klimatycznego lub innym. Za każdym określeniem idą różne konsekwencje w komunikacji co do możliwych skojarzeń, interpretacji i opinii oraz rozumienia (lub niekiedy docelowego nierozumienia) zagadnienia. Żadna z nich (i żadna z możliwych debat) nie zmienia natomiast charakteru tego zagadnienia, to znaczy globalnego ocieplenia i związanych z nim przeobrażeń systemu Ziemi i warunków do życia na planecie, do których dochodzi w świecie realnym w sposób stały oraz nagły.

Tempo globalnego ocieplenia jest zaniżane w stopniu dramatycznym. [...] Termin „zmiana klimatu” nie jest adekwatny, ponieważ przyspieszające od 70 lat przeobrażenia systemu atmosferyczno-oceanicznego są w wymiarze geologicznym katastrofą nagłą. Stanowi ona śmiertelne zagrożenie dla przyrody i cywilizacji. Ignorując to, co mówi nauka, elity władzy sprawują nadzór nad szóstym wielkim wymieraniem gatunków, w tym ludzkości¹⁹.

Kolejnym problemem jest kompleksowość wyzwań na tle globalnym lub w odniesieniu do kontekstu miejscowego i społecznego. W sytuacji, w której połowa populacji światowej wielokrotnie nadużywa zasobów (zużywa zasoby przyszłych pokoleń), reszta zaś sytuuje się poniżej progu zdefiniowanego dla ograniczenia globalnego ocieplenia, nie ma możliwości opracowania jednej koncepcji postwzrostowej dla wszystkich lub mówienia wyłącznie w kategoriach dewzrostu. Duża część osób należących do tej drugiej kategorii ma fundamentalne problemy z przeżyciem nawet w samym zakresie materialnym (nie mówiąc o jakości życia).

¹⁹ *Nature Bats Last*, 8.06.2019, <https://naturebatslast.podbean.com/e/nature-bats-last-%E2%80%93080619/>, za: *IPCC w krainie La La*, Exignorant, 13.10.2018, <https://exignorant.wordpress.com/2018/10/13/ipcc-w-krainie-la-la/> (dostęp: 15.07.2021). W tym samym tekście szerzej opisany jest problem niewystarczającego zrozumienia powagi sytuacji nawet w raportach Międzyrządowego Zespołu do spraw Zmian Klimatu: „Nowy [w czasie publikacji tekstu — A.S.] raport IPCC zaskoczy wiele osób opisem poważnej sytuacji, ale wzorem poprzednich edycji nie powie do końca, jaka jest rzeczywistość. [...] Od lat apeluję o podjęcie działań naprawczych. Raporty powinny być opracowywane rokrocznie. Nie muszą mieć tysięcy stron. Wystarczy, że skoncentrują się na tym, co uległo zmianie od ostatniego wydania. Mogą przedstawiać chociażby wyniki badań, które dowodzą, że coś przebiega szybciej, niż oczekiwano. Opinia publiczna nie przywiązuje do sprawozdań IPCC większej wagi, ponieważ po ich upublicznieniu — i kilku prasowych artykułach — każdy wraca do rutyny i zbiorowego udawania, że mamy czas, wszystko jest w porządku etc. Jesteśmy świadkami nagłej zmiany klimatu. Powinniśmy ogłosić globalny stan wyjątkowy”. *Ibidem*.

Gdy uszeregujemy mieszkańców państw pod względem dochodu, to 10% ludzkości z góry rankingu odpowiada za 36–49% światowych emisji, a 50% z dołu rankingu za 7–15%. Aby zatrzymać globalne ocieplenie na poziomie nie większym niż 1,5°C, niezbędne jest zmniejszenie emisji per capita tak, by w 2030 wynosiły one średnio 2–2,5 tCO₂e na osobę rocznie. Gdybyśmy chcieli zrównać wszystkich ludzi na świecie pod względem śladu węglowego, oznaczałoby to, że najbogatszy 1% musiałby zredukować swoje emisje co najmniej 30-krotnie, podczas gdy najbiedniejsza połowa mogłaby zwiększyć swój ślad węglowy nawet trzykrotnie²⁰.

W tym sensie postwzrost raczej nie może oznaczać tego samego dla wszystkich i wszędzie. Zwracając uwagę na tę kwestię nie chodzi o bezmyślne (a nawet — żadne) wspieranie koncepcji obiecujących „cud zielonego budynku”²¹, według których wszystko może zostać jak jest, tylko jakimś cudem będzie to „eko”. W kontekście zmian klimatycznych problemem jest sugerowanie możliwości odsprężenia wzrostu od naturalnych zasobów wymaganych dla jego „produkcji”, a kolejnym — marzenie o zielonym wzroście w ramach zastanego systemu. Chodzi jednak o rzeczowe i otwarte spojrzenie na to, czym mogą być postwzrost lub transformacja w kierunku zrównoważonej nowoczesności, zależnie od lokalnego kontekstu społecznego, dotyczącego warunków życia w różnych regionach świata itp.²² na różnym poziomie (konsumpcji, systemu gospodarki, polityki i prawa). To ostatnie z kolei oznacza, że istotna jest nie tylko perspektywa jednostek, która tu stosowana jest jedynie dla konkretyzacji problemu. Wskazuje to na kolejny problem komunikacyjny, dotyczący tego, w jaki sposób, mówiąc o problemach oraz zmianach, możemy w ogóle wypracować działania oraz do nich przejść.

[...] retoryka działań indywidualnych, sugerująca, byśmy stali się wegetarianami, jeździli rowerem zamiast samochodem oraz podejmowali bardziej zrównoważone wybory konsumenckie, jak rezygnowanie ze słomek plastikowych, sugeruje rozwiązanie indywidualne dla problemu strukturalnego. Nawet kolektywne działanie jest ograniczone istniejącymi ramami produkcji oraz polityki, wytyczonymi na poziomie państwowym lub korporacyjnym. Jedna osoba może zdecydować się, by nie posiadać samochodu, ale nie można samemu zreformować życia miejskiego w odniesieniu do mobilności rowerowej. Idea, że indywidualni konsumenci mogą zapobiec

²⁰ A. Sierpińska, *op. cit.* Skutki zmian klimatycznych natomiast dotyczą w dużej mierze tych, którzy nie odpowiadają za większą część emisji, na co już od lat zwracają uwagę odpowiednie raporty: „Według IPCC, w niektórych częściach Afryki zmiany klimatyczne mogą już w 2020 r. doprowadzić do zmniejszenia o połowę zbiorów z upraw nawadnianych przez opady atmosferyczne, a także spowodować, że kolejne 50 milionów ludzi stanie w obliczu groźby głodu. Niemal pół miliona osób zamieszkuje obecnie wyspy zagrożone zagładą z powodu podniesienia poziomu mórz. Co więcej, nawet miliard mieszkańców Azji może do 2050 r. stanąć w obliczu deficytu wody z powodu topniejących lodowców. Tego rodzaju oddziaływania mogą z kolei doprowadzić do masowych migracji międzynarodowych oraz narastających konfliktów na tle ograniczonych zasobów”. Zielonasiec.pl (<http://zielonasiec.pl/publikacje/zmiany-klimatu-a-prawa-czlowieka/>) o raporcie Oxfam International, *Problem klimatu a prawa człowieka*, 2008, http://zielonasiec.pl/IMG/pdf/cwshr_PL.pdf (dostęp: 20.02.2021).

²¹ H. Welzer, *Samodzielne myślenie*, s. 146.

²² Przy czym także należy uwzględnić to, że obecnie skutki zmian klimatycznych dotyczą w dużej mierze regionów świata, w których zmian tych nie spowodowano — zob. przyp. 20.

zmianie klimatu jest nadmiernie uproszczoną ideą, która ignoruje władzę rządów i przedsiębiorstw działających w kapitalizmie²³.

4. Konieczność połączenia różnych istniejących podejść

Podczas kiedy debatujemy o tym, czy powinniśmy mówić o katastrofie klimatycznej, czy o kryzysie klimatycznym albo kto (w ogóle, pierwszy, gdzie oraz w jaki sposób) powinien i może działać w zakresie zmian postwzrostowych, w tle pojawia się zasadnicze pytanie: czy chcemy „change by design or by disaster”²⁴? Sugeruje ono konieczność połączenia różnych istniejących podejść, wskazując na punkt wyjścia do (dalszych i wzmożonych) działań praktycznych oraz (stosunkowo) bezpośrednie przejście do nich. Czy chcemy próbować kształtować zmiany, czy też czekać, aż okoliczności i bieg rzeczy podyktują nam bezkompromisowo, co można, a czego nie można zrobić, a kataklizmy zawężą horyzont myślenia i możliwości działań w „tu i teraz”? Tam, gdzie jeszcze posiadamy stopnie wolności (co wciąż dotyczy zwłaszcza stosunkowo komfortowej sytuacji w wielu zindustrializowanych i zamożnych krajach europejskich), warto to wykorzystać.

Niemniej jednak, nawet jeśli wspólnym punktem wyjścia jest zgoda co do tego, że zmiana jest potrzebna lub wręcz nieunikniona, pytanie, jak ją osiągnąć, zawsze pozostanie otwarte (patrz: Brock). Nawet jeśli nie szuka się tej jednej, jedynej słusznej drogi, dyskusja o tym, co robić oraz jak, w wymiarze społecznym stanowi konieczny punkt wyjścia do rozpoczęcia i koordynacji działań. Kiedy jednak taka dyskusja zaczyna się toczyć również w szerszym kontekście społecznym, w interdyskursie, pojawiają się kolejne podstawowe problemy komunikacyjne, którymi trzeba się zajmować równoległe z opracowaniem koncepcji i strategii transformacyjnych.

²³ „[...] the rhetoric of individual action, which suggests that we become vegetarian, ride bikes instead of driving, and make more sustainable consumer choices like forgoing plastic straws, suggests an individual solution for a structural problem. Even collective individual action is limited by existing frameworks of production and policy set at the state or corporate level. One person can choose not to own a car, but they can't reshape urban life around bicycle transit by themselves. The idea that individual consumers can reverse climate change is an overly simplistic idea that ignores the power of governments and companies operating under capitalism”. G. Litt, S. Thompson, *The corporations behind climate change: Seven simple demands to hold fossil fuel companies accountable*, 2020, <https://parametric.press/issue-02/corporations/> (dostęp: 15.07.2021).

²⁴ B. Sommer, H. Welzer, *op. cit.*, s. 29; zob. też M. Wackernagel, *12 Fragen an... 12 Questions to...*, „GAIA. Ökologische Perspektiven für Wissenschaft und Gesellschaft” 23, 2014, nr 1, s. 6–7.

Oprócz wspomnianej wyżej ogólnej dynamiki własnej komunikacji, powodującej usamodzielnianie się pojęć i terminów raz wprowadzonych w dyskurs²⁵, mamy tu (na poziomie ogólnospołecznym) do czynienia z problemem „aktywnej ignorancji” wobec kwestii zmian klimatycznych, to znaczy z komunikacyjnym odrzucaniem i negowaniem tematu. To z kolei absorbuje czas osób zaangażowanych, ponieważ trzeba wtedy argumentować przeciwko tego typu krytyce zamiast zająć się samym problemem. Różnorodność możliwych ukierunkowań wypowiedzi wymagających wypracowania odpowiednich reakcji, ilustruje lista pięciu „stadiów” wypierania problemu globalnego ocieplenia:

1. Globalne ocieplenie to bzdura.
2. To nie nasza wina.
3. Ziemia sobie poradzi.
4. Nic się nie da zrobić.
5. Teraz to już jest za późno²⁶.

Innym problemem z zakresu bardziej złożonych strategii „załatwienia” problemu na poziomie komunikacji, bez przechodzenia do działań prowadzących do zmian, jest częsta sprzeczność deklaracji, co można obserwować na różnym poziomie oraz w różnych dziedzinach (w badaniach opinii, polityce, gospodarce). Przy tym mniejsze trudności sprawia to, że świadomość problemu często nie idzie w parze ze stopniem gotowości do zmian w zakresie własnych zachowań lub z widzeniem odpowiednich możliwości (co ilustrują wyniki międzynarodowego badania Ipsos na ten temat w kontekście pandemii COVID-19, gdzie respondenci z jednej strony wspierają „green recovery” gospodarki po pandemii, lecz nie wykazują większej gotowości do zmian w ramach własnych zachowań, na przykład konsumpcyjnych). Tego typu sprzeczności mogą wynikać ze specyfiki badań i metodologii lub też z (niezbędnej do przetrwania) ludzkiej zdolności do tolerowania sprzeczności czy niejasności (*ambiguity tolerance*) nie tylko w otoczeniu, lecz także w odniesieniu do własnych zachowań i przekonań. Natomiast bardziej zasadniczy problem, ciekawy z punktu widzenia analizy komunikacji, to na pierwszy rzut oka banalne stwierdzenie, że w ogóle można mówić A i B jednocześnie: „ochrona klimatu — tak”, „wzrost gospodarczy — też tak” i że pojawienie się tego typu sprzeczności na poziomie komunikacji stanowi normalny element tejże²⁷.

²⁵ Co można obserwować na przykład z uwagi na takie hasła jak „eko” i „bio”, lub też bardziej kompleksowe idee typu: *sustainability*, *sharing economy*, zob. A. Siemes, *Glosarium przyszłości*, [w:] *idem*, *Transformation design...*, s. 143–282.

²⁶ Z ilustracji do M. Popkiewicz, *Najwyższe stadium wyparcia*, Nauka o klimacie, 26.10.2018, <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/najwyzsze-stadium-wyparcia-318> (dostęp: 20.02.2018).

²⁷ Co szerzej opisałam i zanalizowałam w A. Siemes, *Normalność...*

Ogólne pytanie, jak przejść do czegoś nowego, wprowadza nas w nierozwiązywalny dylemat, o ile wychodzimy od ram tego, co jest. Komunikacja niekoniernie pomaga nam bowiem widzieć i znajdować nowe drogi, lecz z reguły wciąga nas w debatę o słusności lub niesłusności dróg dojścia do nowego, która może odbywać się tylko w już istniejących ramach.

Z drugiej strony obserwować można zjawisko wykorzystania możliwości komunikacji do projektowania i praktycznego opracowania nowych warunków ramowych: istnieje mnóstwo inicjatyw i podejść, koncepcji teoretycznych i działań praktycznych, które starają się wytyczać nowe kierunki rozwoju, zwracają uwagę na problemy (czy to systemowe, czy jakoby drobne, lokalne) i eksperymentują z alternatywnymi możliwościami. Jako wspólne motto tych różnych działań przyjąć można proste hasło: „to my już zaczniemy”²⁸. *Transformation design* zwraca uwagę na aspekty i problemy wspólne oraz próbuje je pozytywnie (praktycznie, konstruktywnie) wykorzystać, szukając miejsca i okazji, momentów i przestrzeni, gdzie różne koncepcje czy idee mogą się wzajemnie uzupełniać oraz napędzać przy znajdowaniu rozwiązań w myśl zasady synergii. W drugiej części wspomnianej wyżej publikacji²⁹ opisują to szerokie pole aktywności z perspektywy badań komunikacji i normalności, analizując szczegółowo hasła zaprezentowane w ilustracji 1.

Szersza perspektywa zajmowana na tle teoretycznego kontekstu nie tylko pozwala na systematyzację istniejących koncepcji, lecz przede wszystkim umożliwia widzenie opisywanych tu wspólnych podstaw problemowych i wyzwań. Takie pojęcia i obszary ideowe, jak: zrównoważony rozwój, rezyliencja, postwzrost oraz reduktywna moderna lub zrównoważona nowoczesność dysponują bowiem, przy całej swej różnorodności, także tymi wspólnymi podstawami, jeśli chodzi o związane z nimi wizje i cele rozwojowe.

Narzędzia opracowane w obszarze badania i projektowania komunikacji pomagają widzieć te zagadnienia na szerszym tle społeczno-komunikacyjnym, gdzie często powstaje problem przeddefiniowania pojęć i idei lub przejścia ich przez inne konteksty sprzeczne z pierwotną ideą. Analiza tych problemów może przyczynić się do opracowania strategii obchodzenia się z sytuacją³⁰.

Ogólną trudność stanowi kwestia „alternatywności” wielu haseł na ilustracji. W kontekście społeczeństwa i komunikacji sama alternatywność nie jest bowiem alternatywą, gdyż kiedy coś zostaje raz zaklasyfikowane jako alternatywne, wtedy nie produkuje już zasadniczo nowej rzeczywistości, lecz wskazuje tylko na — wciąż ogólnie panującą — normalność, potwierdzając ją i stabilizując.

²⁸ W rozumieniu koncepcji H. Welzera — zob. A. Siemes, *Transformation design...*, s. 104.

²⁹ A. Siemes, *Glosarium przyszłości*, [w:] *idem, Transformation design...*, s. 143–282.

³⁰ Zob. tabela *Problemy i zadania projektowe w zakresie komunikacji*, [w:] A. Siemes, *Transformation design...*, s. 123–124.

poziom / charakter	○ makro	□ mezo	* mikro
	teoria, analizy, koncepty, pojęcia	idee, pomysły, zinstytucjonalizowane działania	aktywności, konkretne przykłady
zrównoważony rozwój/ zrównoważona nowoczesność [sustainability]	rezyliencja [Resilienz]	bilans/ślad ekologiczny [carbon footprint itp.]	współdzielenie i wymiana produktów, usług, kompetencji
nowe kierunki studiów i instytucje naukowe	granice planetarne [planetary boundaries]	transition towns commons (wspólne dobra społeczne)	pomoc sąsiedzka give box repair cafés
reduktywna moderna	otwarte kursy związane z transformation design	syndykaty mieszkaniowe [Mietshäuser-Syndikate]	rower wymiany Swap
naukowa obserwacja zmian środowiskowych spowodowanych przez człowieka	popularyzacja wiedzy (naukowej i innej)	redystrybucja towarów, wymiana	car sharing (inicjatywy lokalne, nie koncernów) urban gardening
analiza przesłanek komunikacji i normalności	regionalizacja (zamiast nacjonalizacji)	certyfikaty fair trade	wspólne pola uprawne [community gardening, Gemeinschaftsgärten]
ekonomia postwzrostu [Postwachstumsökonomie]	divestment	rolnictwo biologiczne/ ekologiczne	urban farming guerilla gardening ogródki działkowe
gospodarka dobra wspólnego [Gemeinwohl-Ökonomie]	minimalizm, redukcja	regionalnie funkcjonujące systemy zwrotne dla opakowań	żyć bez pieniędzy
gospodarka o obiegu zamkniętym [circular economy]	pieniądze regionalne (jako alternatywne waluty)	zero waste	sklepy z żywnością bez opakowań jednorazowych
świat bez pieniędzy (oraz zmiana systemu, roli i funkcji pieniądza)	komunikacja subwersywna (produkcja irytacji systemu, „bawić się” normalnością)	wizualizacje	tiny houses carrot mobs
energia odnawialna (?), badania nt. produkcji energii zrównoważonej	Cradle to Cradle	„reduce, reuse, recycle”	ratowanie jedzenia food sharing
	ekologia (?)	recykling	jeść mniej mięsa wegetarianizm weganizm
	zielony wzrost (?)	ruch pokojowy	slow life slow food upcykling (?) freeganzim

Ilustracja 1. Przegląd (wybranych) koncepcji i inicjatyw w zakresie projektowania transformacji

Źródło: opracowanie własne.

Nowe pomysły pojawiające się, by tak rzec, na arenie społecznej, stanowiące w terminologii teorii systemów (Luhmann) irytację systemu, wspierają co prawda zdolność dopasowania systemu do zmieniających się warunków i niekiedy są „dopuszczane” przez system i instytucjonalizowane w jakiejś alternatywnej „nieszty”. To zjawisko można metaforycznie opisać jako ciągłą próbę ucieczki systemu przed własnymi przesłankami i procedurami (lub ich skostnieniem). Jednocześnie takie próby wprowadzania czegoś nowego i inicjowania zmian podlegają jednak komunikacyjnej asymilacji. Nieuniknione kroki podejmowane przy wprowadzeniu czegoś nowego do komunikacji i kontekstów społecznych (znalezienie nazwy, ustalenie procedur i praktyk dla jego realizacji) są równocześnie krokami w kierunku normalizacji tych zjawisk w komunikacji. Oznacza to odniesienie tego, co „nowe”, do sytuacji zastanej — skonstruowana (znaleziona) musi zostać nawiązywalność, czyli system możliwych nawiązań do tego, co już istnieje. Strategicznie zaprojektowana komunikacja ugruntowana badawczo i analitycznie jest zatem istotna, aby z tego procesu mogło wynikać coś więcej niż produkcja kolejnych ofert komunikacyjnych, samo mówienie o mówieniu. Metaforycznie rzecz biorąc, chodzi więc o to, aby na podstawie analiz móc zaprojektować komunikację z regularnymi wyjściami awaryjnymi w kierunku działań.

Transformation design — communication — normality: A proposition to connect different positions in the context of the challenge posed by the climate crisis and the idea of post-growth

Abstract

In the broad approach presented in this text, transformation design can be seen as an interdisciplinary field of observation and analysis of projects referring to the problems of contemporary societies and activities regarding ecologically and pro-socially oriented change. These issues have as yet been little explored from the communication science perspective. We also lack the systematic elaboration of a strategic basis for communication design in the field of societal transformation. The article aims to show some of the key aspects and problems linked to both issues.

Keywords: transformation design, communication, communication design, analysis of normality, postgrowth/degrowth

Bibliografia

- Brock B., *Die Denkeri. Amt für Arbeit an unlösbaren Problemen und Maßnahmen der hohen Hand*, 2011, <https://denkeri-berlin.de/gruendung/>.
- Burns C., Cottam H., Vanstone C., Winhall J., *RED PAPER 02. Transformation Design*, Design Council, 2006, <https://www.designcouncil.org.uk/resources/report/red-paper-02-transformation-design>.
- Fleischer M., *Communication design, czyli projektowanie komunikacji*, Łódź 2010.
- Fleischer M., *Ogólna teoria komunikacji*, Wrocław 2007.
- Fleischer M., Siemes A., *Skalowania w dyskursie ekologicznym wśród młodzieży (przypadek sytuacji z brakiem wiedzy)*, [w:] *Badanie komunikacji*, t. 2, red. A. Siemes, M. Grech, M. Wszółek, Wrocław-Kraków 2019, s. 9–51.
- Folke C., Polasky S., Rockström J. et al., *Our future in the Anthropocene biosphere*, „Ambio” 50, 2021, s. 834–869, <https://doi.org/10.1007/s13280-021-01544-8>.
- Global Carbon Project, *Global Carbon Budget 2017*, https://www.globalcarbonproject.org/carbon-budget/archive/2017/GCP_CarbonBudget_2017_eps.pdf.
- IPCC w krainie La La*, Exignorant, 13.10.2018, <https://exignorant.wordpress.com/2018/10/13/ipcc-w-krainie-la-la/>.
- Ipsos, *Earth Day 2020. How does the world view climate change and Covid-19?*, Ipsos Global Advisor, https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-04/g_earth_day_2020_climate_change.pdf.
- Litt G., Thompson S., *The corporations behind climate change: Seven simple demands to hold fossil fuel companies accountable*, Parametric Press, 2020, <https://parametric.press/issue-02/corporations/>.
- Memorandum Katowickie, *Memorandum Katowickie. Deklaracja przyjęta przez wspólne sympozjum dotyczące zmian klimatu pn. „Safeguarding Our Climate, Advancing Our Society” (Troska o klimat, pomyslna przyszłość społeczeństw)*, 2018, https://informacje.pan.pl/images/cop24media/Memorandum_katowickie-polDS.pdf.
- Memorandum Katowickie — głos naukowców, intelektualistów i duchownych*, Nauka o klimacie, 11.12.2018, <http://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/memorandum-katowickie-glos-naukowcow-intelektualistow-i-duchownych-337>.
- Oxfam International, *Problem klimatu a prawa człowieka*, Polska Zielona Sieć i Polska Akcja Humanitarna, 2008, http://zielonasiec.pl/IMG/pdf/cwhr_PL.pdf.
- Popkiewicz M., *Najwyższe stadium wyparcia*, Nauka o klimacie, 26.10.2018, <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/najwyzsze-stadium-wyparcia-31>.
- Post Carbon Institute, *Our Strategy*, <https://www.postcarbon.org/about-us/>.
- SDG Academy, *Planetary boundaries and Human Opportunities* (opis kursu), <http://sdghelpdesk.unescap.org/e-learning/planetary-boundaries-and-human-opportunities-sdg-academy>.
- Siemes A., *Kryzys jako stan normalny — o normalizacji rzeczy nie do przyjęcia. Zarys projektu badawczego*, [w:] *Autopromocja, autoprezentacja, wizerunek w komunikowaniu masowym*, t. 5. *Błąd, kryzys, skandal*, red. E. Biłas-Pleszak, A. Kalisz, E. Tyc, Katowice 2019, s. 113–128.
- Siemes A., *Kto ma naprawić świat? Badanie na temat globalnego ocieplenia oraz szczytu klimatycznego COP24 w Katowicach*, [w:] *Badanie komunikacji / projektowanie komunikacji*, t. 3, red. M. Grech, K. Lachowska, K. Olender, A. Siemes, Wrocław-Kraków 2020, s. 117–149.
- Siemes A., *Normalność z perspektywy obserwatora — diagnoza*, Łódź 2015.
- Siemes A., *Sztuka ucieczki z normalności — analiza subwersywnych form komunikacji*, [w:] *Parafrazowanie w dyskursie artystycznym*, red. G. Habrajska, Łódź 2018, s. 95–118.

- Siemes A., *Transformation design — w kontekście projektowania komunikacji i badań normalności*, Wrocław-Kraków 2020.
- Sierpińska A., *Jak nam idzie realizacja Porozumienia Paryskiego? Jak pokazuje raport „Emissions Gap”*, *bardzo źle*, Nauka o klimacie, 1.03.2021, <https://naukaoklimacie.pl/aktualnosci/jak-nam-idzie-realizacja-porozumienia-paryskiego-jak-pokazuje-raport-emissions-gap-bardzo-zle-460>.
- Sommer B., Welzer H., *Transformationsdesign. Wege in eine zukunftsfähige Moderne*, München 2017.
- Steffen W., Richardson K., Rockström J. et al., *Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet*, „Science” 347, 2015, nr 6223, <https://doi.org/10.1126/science.1259855>.
- Wackernagel M., *12 Fragen an ... 12 Questions to ...*, „GAIA. Ökologische Perspektiven für Wissenschaft und Gesellschaft” 23, 2014, nr 1, s. 6–7.
- Welzer H., *Samodzielne myślenie*, przeł. V. Grotowicz, Słupsk 2016.
- Welzer H., *Selbst denken. Eine Anleitung zum Widerstand*, Frankfurt am Main 2013.
- Wszolek M., *Teoria i praktyka projektowania (komunikacji). (Re)design designu*, Wrocław-Kraków 2021.

* * *

Annette Siemes — ukończyła komunikację społeczną, slawistykę i historię Europy Wschodniej na Uniwersytecie w Bochum w Niemczech oraz doktoryzowała się w dziedzinie komunikacji medialnej na Uniwersytecie Technicznym w Chemnitz. Obecnie pracuje w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie prowadzi zajęcia na specjalności *communication design* i zajmuje się badaniem komunikacji, normalności oraz procedur normalizacyjnych w komunikacji, a także szeroko pojętym obszarem projektowania transformacji.
annette.siemes@uwr.edu.pl